

Цебенко Олег Олександрович

Суть та основні підходи до розуміння абсентеїзму

УДК 324:342.844.2

DOI <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2025-5.15>

9616.2025-5.15

Стаття поширюється на умовах ліцензії

CC BY 4.0

Цебенко Олег Олександрович

кандидат політичних наук, доцент,

доцент кафедри політології

та міжнародних відносин

Національного університету

«Львівська політехніка»

вул. Степана Бандери, 12,

Львів, Україна

ORCID: 0000-0002-0024-0405

У статті досліджено актуальну проблематику сучасної політичної науки – суть та особливості абсентеїзму як атрибуту сучасних виборів. Розкрито суть та основні підходи до розуміння поняття «абсентеїзм». Акцентовано увагу на тому, що абсентеїзм як суспільно-політичне явище можна розглядати з різних позицій: з позиції політичної поведінки; з позиції принципу свободи виборів; з позиції ставлення громадян до політики та виборів; з позиції рівня стабільності суспільства; з позиції прав та свобод особи; з позиції політичної участі громадян; з позиції суспільно-політичної ідентифікації виборців; з позиції політичних можливостей; з позиції позиціонування особи тощо. Показано, що існують різні якісні оцінки абсентеїзму як виборчого феномену та його впливу на суспільство, державу та її демократичний розвиток. Підкреслено, що, з одного боку, науковці трактують абсентеїзм як типовий атрибут сучасного інституту демократичних виборів і наслідок реалізації свободи особи та принципу добровільної участі у виборах. Він також може бути результатом задоволеності виборця станом справ у державі. Водночас наголошено на тому, що більш домінуючим є трактування абсентеїзму як негативного явища, яке спричиняє проблему легітимності влади; свідчить про низький рівень розвитку держави та суспільства; часто є результатом низького рівня політичної свідомості та культури громадян; послаблює можливість контролю громадян за діяльністю влади; знижує демократичний потенціал інституту виборів; свідчить про недовіру громадян до політичної еліти та наявної моделі державного управління тощо.

Ключові слова: абсентеїзм, електоральна участь, вибори, демократія, виборча явка, чинники абсентеїзму, наслідки абсентеїзму, легітимність влади.

Вступ. Вибори та демократія є взаємопов'язаними поняттями. Без активної участі громадян у виборах демократія не може повною мірою бути реалізованою та розкрити свій потенціал. Водночас принцип свободи виборів та добровільної участі громадян у процесі голосування призводить до появи такого явища, як абсентеїзм. Відтак вітчизняна та зарубіжна електоральна практика демонструє тенденцію до поступового зниження рівня електоральної участі громадян. Відтак дослідження суті та особливостей абсентеїзму дасть змогу краще зрозуміти це явище, усвідомити його причини та сприяти активізації електоральної участі громадян.

Проблематика абсентеїзму є важливою та актуальною і для нашої держави. Адже вітчизняна практика проведення виборів засвідчує факт поступової відмови громадян брати участь у виборах. Актуалізує проблему і той факт, що після завершення російсько-української війни на українське суспільство очікують повоєнні вибори, які стануть значним викликом для нашої держави, і під час яких проблема забезпечення широкої електоральної участі українських громадян буде стояти вкрай гостро.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема абсентеїзму є об'єктом вивчення багатьох вітчизняних і зарубіжних науковців, експертів та аналітиків. Зокрема, серед українських дослідників абсентеїзму варто виокремити М. Бучина, Д. Гаврилюка, О. Грабара, О. Корнієвського, В. Крижанівську, О. Кулебу, Л. Нікітенко, Є. Перегуду, М. Росенко, С. Топалову, М. Фоломєєву, І. Щebetун та ін.

Незважаючи на значну увагу вчених до проблематики абсентеїзму, у сучасній політичній науці поки що не лише відсутнє уніфіковане розуміння цього поняття, але й висловлюються різні позиції щодо того, наскільки воно є шкідливим чи нешкідливим для розвитку держави, суспільства та демократії. Відтак серед науковців немає і єдиного бачення щодо доцільності та необхідності боротьби з абсентеїзмом. Відтак проблема електоральної участі потребує більш ґрунтовного політологічного аналізу.

Мета та завдання. Мета публікації – проаналізувати суть та особливості абсентеїзму. Для досягнення поставленої мети необхідно розв'язати такі завдання: розкрити суть поняття «абсентеїзм»; дослідити основні підходи до розуміння абсентеїзму; здійснити якісну оцінку абсентеїзму щодо його наслідків для розвитку держави, суспільства та демократії.

Методи дослідження. У статті ми використали комплекс загальнонаукових та логічних методів дослідження. Зокрема, серед загальнонаукових методів ми використали такі дослідницькі методи: системний метод, який дає нам змогу розглянути абсентеїзм як цілісну систему; структурно-функціональний, що дав змогу проаналізувати внутрішню структуру абсентеїзму та функції її окремих складових; порівняльний, який дав змогу зіставити різні підходи до розуміння суті абсентеїзму; історичний, який дав змогу дослідити історичні особливості виникнення та розвитку абсентеїзму. Також ми використовували такі логічні методи, як аналіз і синтез, індукція та дедукція.

Результати. Ведучи мову про суть абсентеїзму, слід зазначити, що за етимологією цей термін

означає відсутність індивіда не певному місці. Відтак із сказаного вище можна припустити, що термін «абсентеїзм» може позначати доволі широке коло речей, бути застосовуваним не лише до політики, але й до суспільно-політичних процесів загалом.

На думку дослідників, абсентеїзм слід розглядати у широкому та вузькому розуміння. Згідно широкого підходу, під абсентеїзмом слід розуміти байдуже ставлення індивідів до реалізації своїх громадських та політичних прав і свобод, як політичну апатію та форму ухиляння від політичної участі. Згідно ж вузького підходу, абсентеїзм слід розглядати як форму відмови від участі у виборах або ж як цілеспрямоване бойкотування виборчого процесу [7].

На думку вітчизняних науковців Л. Нікітенко та О. Грабар, під абсентеїзмом слід розуміти свідоме ухиляння електорату від участі у референдумах та виборах [5, с. 52]. Хочемо зазначити, що у рамках такої інтерпретації абсентеїзму під дію цього поняття не підпадає неучасть у виборах через збіг обставин (хвороба, втрата документів тощо).

Українські науковці О. Кулеба та М. Бучин під абсентеїзмом розуміють байдуже ставлення виборців до реалізації власних політичних прав і обов'язків. Прояв цього ставлення, на їхню думку, спостерігається насамперед в ухилянні від участі у виборах [4, с. 98–99].

Український дослідник А. Дячук під політичним абсентеїзмом (саме такий термін вживає науковець) розуміє або ігнорування та незацікавленість у політиці, або ж небажання приходити на виборчу дільницю в день голосування на виборах загальнодержавного чи місцевого рівнів [2].

Українські дослідники О. Корнієвський, Є. Перегуда та Д. Гаврилюк акцентують увагу на тому, що у сучасній світовій політичній науці сформувалися три основні підходи до розуміння суті абсентеїзму як явища:

- трактування абсентеїзму з точки зору теорії раціональної дії (відмова від голосування як невідгідна дія для інтересів виборця);
- розгляд абсентеїзму з позиції поведінки (неучасть у виборах як тип поведінки, яка є відхиленням від норми);
- з точки зору стабільності суспільства (абсентеїзм як результат стабільності та задоволеності станом справ) [3, с. 102].
- На думку вітчизняних фахівців С. Топалової та М. Фоломєєва, термін «абсентеїзм» слід розглядати у таких значеннях:
 - як прояв загальної політичної апатії та громадянської пасивності;
 - як форму пасивного ставлення до виборів та своєї електоральної участі;
 - як бойкот виборів та форму протесту проти конкретної виборчої кампанії;

– як свідчення неготовності та небажання індивіда брати на себе відповідальність за обраних представників [7].

Вітчизняний науковець М. Бучин виділяє 2 види абсентеїзму:

1. Пасивний – є результатом відсутності зацікавленості політикою у виборців через несформовані політичні уподобання. 2. Активний – є демонстрацією політичної позиції виборців. На основі цього дослідник зазначає, що абсентеїзм може бути як формою конформізму, так і формою бойкоту. Остання, на його думку, при певному збігу обставин може трансформуватися в екстремістські форми політичної поведінки [1, с. 49].

Українські дослідники М. Фоломєєв та В. Крижанівська стверджують, що участь у виборах (і, відповідно, абсентеїзм) можна трактувати з різноманітних змістових позицій:

- з позиції політичних можливостей абсентеїзм можна розглядати як втрачену можливість вплинути на долю країни;
- з позиції залученості до політики абсентеїзм варто розглядати як відстороненість та відчуженість від політики загалом та від процесу прийняття політичних рішень, зокрема;
- з позиції громадянських обов'язків абсентеїзм слід розглядати як ухиляння від їхнього виконання;
- з позиції ставлення до політичних процесів абсентеїзм варто трактувати як прояв байдужості та втрату моральної відповідальності за процеси, які відбуваються в суспільстві;
- з позиції власного позиціонування у сфері політики абсентеїзм можна розглядати як пасивний протест та демонстрацію того, що політики піднімають неактуальні питання на виборах;
- з позиції ролі особи в політиці абсентеїзм слід трактувати як доказ знецінення значущості політики для індивіда та знецінення політики як сфери, де відбувається самореалізація індивідів;
- з позиції громадянської та політичної ідентифікації абсентеїзм варто розглядати як наслідок відсутності групової ідентифікації;
- з позиції прав людини абсентеїзм є реалізацією права брати або не брати участь у політичному житті;
- з позиції політичної поведінки абсентеїзм варто трактувати як неконформну поведінку та відмову йти на вибори разом з усіма іншими громадянами;
- з позиції принципу свободи абсентеїзм є результатом свободи вибору та свободи волі індивіда;
- з позиції політичного ритуалу абсентеїзм є процесом деритуалізації суспільства;
- з позиції сакралізації політики абсентеїзм можна розглядати як індикатор та процес десакралізації влади;
- з позиції теорії ігор абсентеїзм слід вважати відмовою від встановлених правил гри та участі в них;

– з позиції концепту довіри абсентеїзм є показником низького рівня довіри до політики;

– з позиції дихотомії колективних / індивідуальних соціальних дій абсентеїзм можна розглядати як порушення колективних дій та реалізація індивідуальних дій;

– з позиції концепту стереотипів абсентеїзм варто сприймати як результат дії різних стереотипів щодо політики та виборів;

– з позиції теорії глобалізації абсентеїзм трактують як результат втрати значущості інституту виборів як форми народовладдя в умовах сучасних глобалізаційних процесів та ін. [8, с. 76-79].

На думку вітчизняних дослідників С. Топалової та М. Фоломєєва, відповідь на питання про те, чи є (або ж наскільки є) абсентеїзм негативним явищем, доволі неоднозначне. Вони підкреслюють, що у контексті вирішення цього питання має відбуватися дотримання балансу між масовістю та ефективністю електоральної участі. Відтак, на думку вчених, слід враховувати не лише можливі негативні наслідки абсентеїзму, але й загрози, які можуть виникнути у випадку його подолання. Це пов'язано з тим, що ефективне вирішення проблеми абсентеїзму може мати руйнівні наслідки, особливо у державах з низькою політичною культурою громадян [7].

С. Топалова та М. Фоломєєв виокремлюють низку негативних наслідків як самого абсентеїзму, так і можливих наслідків боротьби з цим явищем. Відтак, до негативних наслідків низької електоральної участі дослідники відносять такі:

– сумнівна легітимність влади (вибори стають нерезультативним та сумнівними з позиції народовладдя);

– формування пасивної та аполітичної особистості;

– перетворення народу на об'єкт влади;

– поява радикальних форм політичної поведінки як результат розбещеності влади внаслідок байдужості суспільства [7].

Водночас, на думку дослідників, активна боротьба з абсентеїзмом несе в собі також низку потенційних негативних наслідків та загроз, а саме:

– перетворення виборів на інструмент встановлення диктатури через охлократію;

– порушення свободи вибору для громадян;

– формування квазіактивної особистості, яка орієнтується лише на поточний інтерес;

– поява радикальних форм політичної поведінки як результат некомпетентності суспільства [7].

На думку українських дослідників О. Корнієвського, Є. Перегуди та Д. Гаврилюка, негативним наслідком абсентеїзму є викривлення демократичного волевиявлення електорату та сумнів у легітимності влади. Відтак ситуація, на думку вчених, сприяє зростанню ризиків для розвитку демократії та демократичних перетворень в країні [3, с. 105].

На думку вітчизняних науковців І. Щебетуна та О. Грабара, абсентеїзм є негативним явищем. До головних негативних наслідків абсентеїзму варто віднести зниження легітимності влади, відсутність суспільного визнання пропонованої під час виборів політичної програми та політичного курсу, що має наслідком формування байдужості у громадян до політики та наявних у державі проблем [10, с. 67].

Вітчизняна дослідниця М. Росенко виокремлює 2 основні негативних наслідки високого рівня абсентеїзму:

– сумніви щодо легітимності обраного органу влади;

– нерезультативність виборчого процесу (за умови наявності порогу явки, який робить вибори недійсними за умови його неподолання) [6, с. 101].

Вітчизняні науковці Л. Нікітенко та О. Грабар вважають, що головна проблема та головний негативний наслідок високого рівня абсентеїзму полягає у зниженні демократичного потенціалу держави та суспільства. На їхню думку, лише активне залучення більшості членів суспільства до виборів дає змогу трансформувати формальну демократію в реальну [5, с. 52].

Натомість українські дослідники М. Фоломєєв та В. Крижанівська вважають, що у демократичних країнах право брати участь у політиці та виборах є невід'ємним атрибутом сучасного світу. Відтак абсентеїзм, на їхню думку, є невід'ємним елементом демократичної політичної системи. Крім того, абсентеїзм може бути сигналом про необхідність трансформації суспільства і стати перехідною ланкою, що веде до політичних інновацій [8, с. 73–74].

Вітчизняний дослідник О. Царенко теж вважає абсентеїзм природним історичним явищем, невід'ємним елементом будь-якої політичної системи, яка побудована на демократії та свободі. Водночас високий рівень абсентеїзму свідчить про те, що держава знаходиться на низхідній позиції свого розвитку, та є пов'язаний з посиленням дисфункціональності політичних інститутів, вичерпанням їх креативного потенціалу, а також є наслідком формування підданського типу політичної культури, який формується у більшості членів суспільства під впливом мас-медіа [9, с. 189].

На думку О. Царенка, з одного боку абсентеїзм має низку негативних наслідків: сповільнення розвитку громадянського суспільства; зниження ефективності функціонування обраної на виборах влади тощо. З іншого боку, наявність абсентеїзму є свідченням негативних явищ: недосконалість політичної системи; зростання недовіри до демократії та демократичних інститутів з боку громадян; посилення соціальної напруженості в суспільстві; відчуження громадян від політики і влади та ін. [9, с. 189–190].

Вітчизняний вчений М. Бучин зазначає, що абсентеїзм можна трактувати як із позитивної,

так і з негативної точки зору, а також сприймати як атрибут будь-якого сучасного демократичного суспільства. Це значною мірою залежить від причин та чинників, які лежать в основі абсентеїзму. Зокрема, позитивним, на його думку, може бути абсентеїзм як результат задоволеності виборців станом справ у державі; як свідчення ліберальної державної політики; як механізм вилучення з політики некомпетентних, маргінальних чи навіть ворожих до демократії груп населення [1, с. 50].

Загалом ж М. Бучин схильний трактувати абсентеїзм більшою мірою як негативне явище, з яким необхідно боротися. На думку дослідника, абсентеїзм спричиняє низку негативних наслідків для розвитку держави та суспільства, а саме: зниження виборів як механізму формування влади в рамках представницької демократії; послаблення можливостей контролю за обраними представниками з боку електорату; зниження рівня легітимності влади; констатація низького стану розвитку суспільства, демократії та рівня політичної культури громадян тощо [1, с. 50].

Висновки. Підсумовуючи, варто зазначити, що абсентеїзм є невід'ємним атрибутом сучасної демократії та демократичних виборів. Його якісна оцінка є неоднозначною, адже це явище може мати як позитивний чи нейтральний, так і негативний прояви. Водночас трактування абсентеїзму як більшою мірою негативного явища, яке знижує демократичний потенціал держави, ставить під сумнів легітимність влади та є проявом негативних тенденцій розвитку держави і суспільства, вбачається більш доцільним. Відтак актуальною проблемою сучасної політичної науки є дослідження та вироблення дієвих механізмів боротьби із абсентеїзмом. Що може стати перспективним напрямком для наших подальших наукових досліджень.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бучин М. Демократичні вибори в Україні: принципи, механізми та технології реалізації. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2016. 452 с.
2. Дячук А. Політичний абсентеїзм сучасної молоді: причини та шляхи подолання. *Контроль і управління у складних системах*: матеріали XLVI науково-технічної конференції. Вінниця: ВНТУ, 2017. URL: <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/all-hum/all-hum-2017/paper/download/1974/1539>
3. Корнієвський О., Перегуда Є., Гаврилюк Д. Громадянська освіта як фактор подолання абсентеїзму в Україні. *Політичні дослідження*. 2022. № 1 (3). С. 99–120.
4. Кулеба О., Бучин М. Абсентеїзм як форма низької політичної участі. *Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку*. 2011. Вип. 23. С. 98–102.
5. Нікітенко Л., Грабар О. Причини абсентеїзму та шляхи його подолання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 7. С. 51–53.

6. Росенко М. Абсентеїзм та його вплив на становлення парламентаризму. *Публічне управління: теорія та практика* : зб. наук. праць. 2011. № 3. С. 99–105.

7. Топалова С., Фоломєєв М. Абсентеїзм як проблема: між активністю та компетентністю. *Лівий берег*. 17 лютого 2020 р. URL: https://lb.ua/blog/svetlana_topalova/450092_absenteizm_yak_problema_mizh.html?fbclid=IwAR3-q1YRgHrYvuZvfZ82V6IVy2_rq9SDe-OnXRvFUm-s6h6GObSlcGwlass

8. Фоломєєв М., Крижанівська В. Абсентеїзм як соціальний феномен: особливості інтерпретації. *Габітус*. 2020. Вип. 12, Т. 1. С. 73–81.

9. Царенко О. Абсентеїзм: сутність визначення, причини та шляхи подолання. *Філософія і політологія в контексті сучасної культури*. 2012. Вип. 4 (1). С. 187–191.

10. Щебетун І., Грабар О. Абсентеїзм як проблема сучасної демократії. *Вчені записки ТНУ ім. В. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2020. Т. 31 (70), Ч. 1, № 2. С. 63–68.

REFERENCES:

1. Buchyn M. Demokratichni vybory v Ukraini: pryntsypy, mekhanizmy ta tekhnolohii realizatsii. [Democratic elections in Ukraine: principles, mechanisms and technologies of implementation]. Lviv: Vydavnytstvo Lvivskoi politekhniki, 2016. 452 s.
2. Diachuk A. Politychnyi absenteizm suchasnoi molodi: prychyny ta shliakhy podolannia. [Political absenteeism of modern youth: causes and ways to overcome]. *Kontrol i upravlinnia u skladnykh systemakh: materialy XLVI naukovo-tekhnichnoi konferentsii*. Vinnytsia: VNTU, 2017. URL: <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/all-hum/all-hum-2017/paper/download/1974/1539>
3. Korniiievskiy O., Perehuda Ye., Havryliuk D. Hromadianska osvita yak faktor podolannia absenteizmu v Ukraini. [Civic education as a factor in overcoming absenteeism in Ukraine]. *Politychni doslidzhennia*. 2022. № 1 (3). S. 99–120.
4. Kuleba O., Buchyn M. Absenteizm yak forma nyzkoj politychnoi uchasti. [Absenteeism as a form of low political participation]. *Ukrainska natsionalna ideia: realii ta perspektyvy rozvytku*. 2011. Vyp. 23. S. 98–102.
5. Nikitenko L., Hrabar O. Prychyny absenteizmu ta shliakhy yoho podolannia. [Causes of absenteeism and ways to overcome it]. *Yurydychni naukovyi elektronnyi zhurnal*. 2020. № 7. S. 51–53.
6. Rosenko M. Absenteizm ta yoho vplyv na stanovlennia parlamentaryzmu. [Absenteeism and its impact on the formation of parliamentarism]. *Publichne upravlinnia: teoriia ta praktyka* : zb. nauk. prats. 2011. № 3. S. 99–105.
7. Topalova S., Folomieiev M. Absenteizm yak problema: mizh aktyvnistiu ta kompetentnistiu. [Absenteeism as a problem: between activity and competence]. *Livyi bereh*. 17 liutoho 2020 r. URL: https://lb.ua/blog/svetlana_topalova/450092_absenteizm_yak_problema_mizh.html?fbclid=IwAR3-q1YRgHrYvuZvfZ82V6IVy2_rq9SDe-OnXRvFUm-s6h6GObSlcGwlass

8. Folomieiev M., Kryzhanivska V. Absenteizm yak sotsialnyi fenomen: osoblyvosti interpretatsii. [Absenteeism as a social phenomenon: features of interpretation]. *Habitus*. 2020. Vyp. 12, T. 1. S. 73–81.

9. Tsarenko O. Absenteizm: sutnist vyznachennia, prychyny ta shliakhy podolannia. [Absenteeism: the essence of the definition, causes and ways to overcome

it]. *Filosofiiia i politolohiia v konteksti suchasnoi kultury*. 2012. Vyp. 4 (1). S. 187–191.

10. Shchebetun I., Hrabar O. Absenteizm yak problema suchasnoi demokratii. [Absenteeism as a problem of modern democracy]. *Vcheni zapysky TNU im. V. Vernadskoho. Seriia: yurydychni nauky*. 2020. T. 31 (70), Ch. 1., № 2. S. 63–68.

The essence and main approaches to understanding absenteeism

Tsebenko Oleh Oleksandrovych

PhD in Political Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Political Science and International Relations
Lviv Polytechnic National University
Stepana Bandery str., 12, Lviv, Ukraine
ORCID: 0000-0002-0024-0405

The article explores the current issues of modern political science – the essence and features of absenteeism as an attribute of modern elections. The essence and main approaches to understanding the concept of “absenteeism” are revealed. Attention is focused on the fact that absenteeism as a socio-political phenomenon can be considered from different positions: from the position of political behavior; from the position of the principle of freedom of elections; from the position of citizens’ attitude to politics and elections; from the position of the level of stability of society; from the position of the rights and freedoms of the individual; from the position of citizens’ political participation; from the position of the socio-political identification of voters; from the position of political opportunities; from the position of the positioning of the individual, etc. It is shown that there are different qualitative assessments of absenteeism as an electoral phenomenon and its impact on society, the state and its democratic development. It is emphasized that, on the one hand, scientists interpret absenteeism as a typical attribute of the modern institution of democratic elections and a consequence of the implementation of individual freedom and the principle of voluntary participation in elections. It can also be the result of a voter’s satisfaction of the state. At the same time, it is emphasized that the more dominant interpretation of absenteeism is as a negative phenomenon that causes the problem of the legitimacy of power; indicates a low level of development of the state and society; is often the result of a low level of political consciousness and culture of citizens; weakens the possibility of citizens’ control over the activities of the government; reduces the democratic potential of the institution of elections; indicates citizens’ distrust of the political elite and the existing model of public administration, etc.

Key words: absenteeism, electoral participation, elections, democracy, voter turnout, factors of absenteeism, consequences of absenteeism, legitimacy of government.

Дата першого надходження рукопису до видання: 18.10.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 13.11.2025
Дата публікації: 15.12.2025